

LEBRIS

We know
books

OVIDIU PECICAN

ISTORIA ROMÂNILOR

DE LA ORIGINI ȘI
PÂNĂ ASTĂZI

Sinteză

Volumul 1

CUANTIC

București

2023

CUPRINS

În loc de cuvânt-înainte (de Petru Poantă)	XVII
Prefață	XXIII
Indo-europenii și tracii la Dunărea Inferioară și în Carpați	1
Dacii (Epoca Fierului)	2
Regatul dac al lui Burebista	4
Apoteoza și dispariția statului dac	5
Moștenirea dacă	9
Dacia romană	10
Romanizarea politică în imperiu	13
Insulele romanității în răsăritul Europei	16
„Vlahiile”, ca expresie a etnicității	19
„Romaniile” și modelul ierarhic	20
Silva Gothorum	22
Latinofonii, supuși hunilor	27
Avarii	29
Slavii	32
Romanizarea etnică	34
Ocupația de... vlah	39
„Ciubăr Vodă”	42

Vlahiile	45
Familie, obște, comunitate etnică.....	47
Bulgarii, la nordul Dunării.....	49
Bulgaria de dincolo de Dunăre.....	55
Ungurii și cucerirea Panoniei	57
Nuclee devoționale pe teritoriul țărilor române (sec. al IX-lea – al XIV-lea).....	60
Societatea migratorilor (sec. al IX-lea – al XIII-lea)	63
Societatea sedentară între sec. al IX-lea și al XIII-lea.....	66
Cucerirea și începutul organizării Transilvaniei de către maghiari.....	68
Vlahi și nomazi (sec. X – sec. al XIV-lea).....	70
Vlahii din Munții Pindului: tentative de eliberare de sub bizantini (980-1066)	72
Varegii la Dunăre și în Carpați.....	75
Organizarea ecleziastică a vlahilor în Balcani (sec. al XI-lea – al XIV-lea).....	77
Revolta vlahilor din Thessalia (1066)	79
Bohemond și vlahii	82
Cultura scrisă a romanității balcanice (sec. al XI-lea – al XII-lea)	83
Identitate vlahă și denigrare.....	85
Vlahiile sud-dunărene în Evul Mediu (sec. al XII-lea – al XIII-lea).....	87
Nașterea prelungită a unui popor.....	91
Brodnicii, bolohovenii și berladnicii.....	94
Modelul vlaho-bulgar la nordul Dunării	96
Organizarea voievodală a Transilvaniei sub maghiari	99
Țaratul vlah și bulgar al Asăneștilor.....	102
Organizarea ecleziastică inițială a românilor	107
Limba română în biserică și primele traduceri românești	111
Cultură și ideologie la români în sec. al XIII-lea.....	115

Țara Severinului și Țara Bârsei în prima parte a sec. al XIII-lea	119
Sinteze etnice și forme politice	121
Definirea politică a identității românești.....	125
Vlahia Mare din Pind (1204–1259)	127
La sud de Carpați, în prima parte a sec. al XIII-lea.....	128
„Popoarele numite vlahi” (1234)	131
Românii din Regatul Maghiar până la invazia tătaro-mongolă	133
Societatea sud-carpatină la 1247	137
Nobili români din Parțiu și Banat (sec. al XII-lea – al XIV-lea).....	139
Imaginea vlahilor în Occident.....	142
Sătenii: nu în primul rând... țărani	146
Autonomii românești sub maghiari: codri, țări, câmpulunguri și muntenii.....	149
Țara Făgărașului, centru de urgență statală al românilor	157
Întemeierea Țării Românești: Litovoi (cca 1272–1279); cumantul Thocomerius (1290-1317)..	159
Basarab I (1317–1352) și bătălia de la o posadă (1330).....	163
Legendele bănățene despre Sfântul Sava (sec. al XIII-lea – al XIV-lea).....	166
Prezențe românești și maghiare în Moldova prestatală ..	168
Românii din Halici în Evul Mediu (sec. al XIII-lea – al XVI-lea).....	172
Stăpânii în Evul Mediu de la Dunăre și Carpați.....	175
Afirmarea culturală a Țării Severinului	177
Politica Valahiei în timpul urmașilor lui Basarab Întemeietorul	179
Vlahii din Serbia (sec. al IX-lea – al XIV-lea)	183
Dragoș Vodă și Moldova.....	185

Răzvrătirea lui Bogdan de Cuhea și inceputurile statale ale Moldovei	187
Întemeierea mitropoliilor ortodoxe ale Valahiei și Moldovei și organizarea ierarhică autonomă a Maramureșului	192
Arhitectura ecleziastică românească între Occident și Bizanț (sec. al XIV-lea – al XV-lea).....	194
Hagiografie și politică în Banat (sec. al XIV-lea)	196
Primele sinteze istoriografice ortodoxe medievale românești: în vestul actualei României	198
Conștiința identitară colectivă românească – o reprezentare (sec. al XIV-lea)	200
Mircea cel Bătrân (1386-1418)	203
Alexandru cel Bun (1400-1432)	209
Organizarea statului	211
Războaiele dinastice din Valahia (1418-1456) și Moldova (1432-1457)	213
Caracterul statului medieval la români	216
Structura socială în Valahia și Moldova	218
Orașele în Valahia medievală	220
Curtea doamnei în Moldova (sec. al XIV-lea – al XVIII-lea)	222
O moștenire de la vechii slavi: Snohacestvo.....	228
Furtul fetelor	229
Ciurica și cumetria femeilor sau libertățile private ale femeilor în Țara Românească.....	231
Vremea lui Iancu de Hunedoara.....	233
Țara Făgărașului în sec. al XV-lea.....	238
Scrisul în limba română: primele mărturii	240
Vlahii din Balcani în sec. al XV-lea.....	242
României din Margina (Crajină)	244
Maghiarii din Moldova: husiții.....	245
Matia Corvin.....	248

Vlad Țepeș, Draculea (1448-1476)	250
Epoca lui Ștefan cel Mare în Moldova (1457-1504)	255
Moralitate, concubinaj și adulter în mediile voievodale românești	263
... și în societatea românească medievală	268
Bănățeni la studii universitare (sec. al XV-lea)	269
Cultura română laică în sec. al XV-lea	271
Evreii în Transilvania (în Evul Mediu).....	274
Instaurarea dominației otomane în Valahia, Transilvania și Moldova.....	277
Țara Românească între 1476 și 1529	279
Moldova postștefaniană	281
Echilibru politic și tiranicid în viziunea marii boierimi moldovene	284
Formarea principatului autonom Transilvania	287
Istoriografia Moldovei la începutul sec. al XVI-lea.....	289
Miturile eroilor tutelari.....	291
Identitate confesională, nu etnie	29
Biserica românilor din Transilvania (sec. al XVI-lea).....	298
Țara Românească în sec. al XVI-lea.....	301
Colonialism occidental și oriental în țările române	303
Vremea protectoratului polonez asupra Moldovei	304
Păstorii români în Polonia (sec. al XVI-lea)	307
Evoluții economico-sociale în sec. al XVI-lea la sud și est de Carpați.....	308
Servitutea	311
Locuirea la români în sec. al XVI-lea	314
Căsătoria la români, în viziunea călătorilor străini (sec. al XVI-lea – al XVII-lea).....	316
Imoralitate și spaimă de înstrăinare: dușegubina și cunița	319
Femeia, în viața publică.....	322

Femeile, în mediile politice	323
Răzeșia feminină în Moldova.....	328
Prădalica în Țara Românească	331
Renașterea sud-estică în cultura scrisă a românilor și inovări în mentalitatea religioasă (sec. al XVI-lea)	332
Boierimea (sec. al XIV-lea – al XVI-lea)	335
Mihai Viteazul și războiul habsburgo-otoman (1593-1601)	337
Nevoia de stabilitate socială și pace.....	340
Miturile întemeierii statale	342
Iubirea instituționalizată și substitutele ei	348
Femeile în Moldova și în Țara Românească (sec. al XVII-lea)	349
Reglementarea concubinajului la români (sec. al XVII-lea)	352
Capcane ale identității moderne românești.....	354
Modernizarea socială a vlahilor din sudul Dunării (sec. al XVII-lea – al XVIII-lea)	356
Noua boierime (sec. al XVIII-lea).....	358
Principatul transilvan în sec. al XVII-lea și problema românească.....	360
Biserica și românii ardeleni, în prima parte a sec. al XVII-lea	364
Formarea elitelor cărturărești românești (sec. al XVI-lea – XVII-lea)	367
Goralii în sec. al XVII-lea	368
Domniile lui Vasile Lupu și Matei Basarab	370
Dezbateri și dispute interconfesionale în spațiul românesc (sec. al XVII-lea).....	374
Ortodoxie și interes pentru origini și limbă în cultura savantă.....	376
Marea degringoladă din Moldova: 1650-1661	377
Răscoalele slujitorilor: o revoluție burgheză ratată	378

Biserica românească din Ardeal în a doua parte a sec. al XVII-lea.....	380
Moldova și Țara Românească în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.....	384
Index	388

Indo-europenii și tracii la Dunărea Inferioară și în Carpați

Nevoia de a înțelege apariția românilor ca etnie și a statului modern România în teritoriul de la Dunărea de Jos și Carpați – astăzi, marginea răsăriteană a Uniunii Europene – obligă la evocarea unui trecut îndepărtat, a ultimelor milenii dinaintea erei noastre, când teritoriul menționat era locuit de o serie de triburi și uniuni de triburi de descendență indo-europeană. Venind purtați de carele lor greoaie, înarmați cu arme superioare, datorită cunoașterii tehnologiei bronzului, indo-europenii au fost o populație nomadă, crescătoare de vite, cu un panteon dominat de figura unei zeități masculine reprezentând Cerul Tată și cu o legătură familială întemeiată pe rudenia între bărbați. Urmele lor se văd încă ici și colo pe amplul teritoriu pe care l-au străbătut, căci obișnuiau să ridice movile deasupra mormintelor, în care presărau ocră – imitând culoarea sângelui – peste cel decedat, socotindu-l semn al vieții. Ei au ajuns pe teritoriul actualei României în perioada sfârșitului de mileniu al III-lea – începutului mileniului al II-lea, provocând, în cele din urmă, dispariția prosperității civilizației neolitice de pe aceste meleaguri.

Amestecul indo-europenilor cu sedentarii a dus la formarea unei populații pretracice. Între mileniiile al II-lea și I apăsă populația tracică propriu-zisă, ca urmare a contactului dintre triburile din vestul actualei României, din Banat, și cele din podișul vestic, numit astăzi Transilvania. Era de-acum epoca trecerii de la vârsta bronzului la prima vârstă a fierului

(Halstatt), când triburile au început să dobândească particularități zonale, diferențiindu-se între ele. Grupul de populații trace care locuia la sud de Munții Balcani – tracii meridionali – îi includea pe odriși, brianți, corali, crestoni, crobizi, moesi, tribali și besi, în timp ce grupul tracilor nordici era alcătuit din geți (de ambele părți ale Dunării Inferioare), daci (în zona dintre Carpați), costoboci (în nordul Transilvaniei), tyrageți (la gurile Nistrului) și carpizi (în centrul și nordul Moldovei). Toate aceste nume, transmise prin intermediul istoricilor și geografilor greci din Antichitate, arată că în cadrul populației trace se formaseră deja identități tribale diverse. Aceasta înseamnă că membrii fiecăreia dintre grupările tribale aveau conștiința apartenenței la aceasta, grupându-se în jurul tradițiilor și credințelor specifice ale acesteia și încercând să îi întărească poziția și prestigiul în raport cu celelalte – fie prin alianțe, fie prin competiție războinică.

Printre populațiile trace despre care există vești relativ timpurii se numără geții nord-dunăreni. Ei s-au împotrivit expediției persane a regelui Darius, care – după cum spune Herodot – i-a supus pe dată, în pofida vitejiei lor.

Toți tracii vorbeau aceeași limbă, însă cu diferențe dialectale între diversele triburi și familii de triburi. Așezările lor erau, în marea lor majoritate, rurale, fiind vorba despre o locuire sedentară, cu practicarea agriculturii și a creșterii animalelor. Credințele lor includeau zeități ale cerului și altele, legate de o activitate subpământeană.

Dacii (Epoca Fierului)

Geograful grec Strabon spune că dacii, care aveau „aceeași limbă cu geții”, locuiau în zona muntoasă (pe râul Mureș), până în partea superioară a Dunării, iar geții stăpâneau partea de șes și cea inferioară a Dunării, până la

Marea Neagră. La rândul lui, istoricul roman Dio Cassius scrie că regele get Burebista a zdrobit triburile celtice din zonă – pe boii conduși de regele Critasir –, dar, în alt loc, atribuie victoria aceasta dacilor, ceea ce i-a determinat adeseori pe istorici să creadă că numele de „geți” și „daci” sunt folosite pentru a denumi unul și același popor. De fapt însă, cum în respectivul moment geții lui Burebista erau în plină expansiune războinică, se poate crede și că aliații daci ai triburilor getice au luptat cu celții, în beneficiul mării uniuni de triburi conduse de regele Burebista. Cât de multe asemănări și deosebiri existau între ele este însă greu de spus, mai cu seamă că, după Burebista, refacerea unității politice a teritoriului nu a mai fost posibilă în aceeași măsură, nici măcar atunci când pericolul roman a cerut-o.

Odată cu apariția în istorie a diferențelor tribale tracice, teritoriul locuit de daci și de geți a fost numit de autorii antici greci și latini Dacia, datorită prestigiului sau vizibilității mai mari a dacilor în raport cu alte grupări tribale, vorbitoare de alte limbi și având o altă origine. Niciodată dacii și geții nu au fost singurii locuitori ai spațiului așa-numitei Dacii, alături de ei ocupând anumite arealuri triburi celtice (în nord-vest) sau scitice (agatârșii, care, în timp, au adoptat obiceiuri dacice, în podișul transilvan, alte triburi scitice în sudul și estul Carpaților). De asemenea, rămâne de înțeles de ce denumirea reședinței regale din Munții Orăștie, faimoasă prin sanctuarele sale – și nu numai –, s-a numit Sarmizegetusa, combinând în acest toponim, în mod neechivoc, numele sarmaților cu cel al geților. Se socotește, în general, că Dacia a cuprins teritoriul dintre râul Tisa (la vest), râul Nistru și Marea Neagră (la est), Dunăre (la sud) și Carpații Păduroși (nord), în unele zone depășind chiar și aceste hotare (spre est peste Nistru, spre Bug, iar spre vest, până la Dunărea mijlocie).

Regatul dac al lui Burebista

Regatul dac a ajuns la cea mai mare întindere în timpul regelui Burebista (82-44 î.H.), cuprinzând spre est teritoriul dintre țărmul vestic al Mării Negre și râul Bug (în Ucraina), Cadrilaterul boemian, parcursul Dunărea și Morava – spre vest, Carpații Păduroși – spre nord, iar Muntele Haemus (lanțul Balcanilor) – spre sud. Capitala regatului era orașul Argedava. Nu știm despre Burebista nici cum arăta, nici detalii despre viața lui sau a anturajului său. Geții nu foloseau scrierea, netransmițând faptele memorabile legate de viața lor. Ceea ce s-a transmis provine din surse sumare, romane și grecești.

Nu se știe cum a ajuns Burebista în fruntea unei puternice uniuni tribale, aducând la ascultare ulterior – prin tratative, prin înrudiri matrimoniale ori pe cale armată – și alte grupări de triburi din Dacia. Unificarea era finalizată pe la 60-59 î.H., când Burebista, acum un stăpânitor puternic, își începea campaniile împotriva celților (boii, tauriscii și anarții). În urma victoriei dacilor, teritoriul dominat de Burebista s-a întins către vest până la Morava și Dunărea mijlocie. Ca urmare, celții au migrat către vest, puterea dacică rămânând neconcurată în zonă.

Un alt pericol era însă acum avansul roman în Peninsula Balcanică, unde coloniile grecești fuseseră cucerite de generalul roman Lucullus încă din 73-72 î.H. Inițial, geții s-au aliat cu bastarnii și, împreună cu grecii din partea locului, răsculați acum împotriva guvernatorului roman, au înlăturat dominația italică. Ulterior însă, Burebista a răsturnat raportul de putere, cucerind pe seama formațiunii sale politice respectivele cetăți. Autoritatea lui a ajuns astfel până la Bug și Tyras, în răsărit, și a coborât, de-a lungul litoralului pontic, până în Munții Haemus (Balcani).

Intervenind diplomatic în conflictul dintre Caesar și Pompei, Burebista s-a declarat – în primăvara anului 48 î.H. – de

partea ultimului, obținând recunoașterea hotarelor stăpânirii sale. Faptul i-a atras inamicia lui Caesar, potențată și de îngrijorarea reală a romanilor față de puterea regelui geților și al dacilor, care ajunsese atât de mare, încât împăratul roman a plănuțit o expediție împotriva lui. Asasinarea lui Caesar în senat aproape că a coincis însă cu asasinarea lui Burebista însuși. Numai planul confruntării dintre cele două puteri nu a dispărut.

În anii '80 ai secolului trecut, propaganda dictatorului comunist Nicolae Ceaușescu a văzut în statul marelui rege dac un predecesor direct al statalității românești contemporane, făcând din România, în mod ridicol și neîntemeiat, cel mai vechi stat din Europa.

Apoteoza și dispariția statului dac

Ca urmare a dispariției enigmaticului rege get, fostul lui regat s-a împărțit în patru și apoi în cinci regate gete și dacice mai mici, fiecare dintre ele corespunzând, probabil, câte unei uniuni de triburi mai puternice și mai încheigate, care asimilase – sau era pe cale să o facă – triburile mai mici și mai puțin diferențiate.

În Transilvania, centrul de putere zonal a fost condus de Deceneu. Se crede că lanțul de fortificații din această regiune, situat în Munții Orăștiei, fusese ridicat încă de Burebista, dar el a adăpostit, în etapa următoare, epopeea ultimului rege dac, Decebal, prins într-o tragică încheștare cu romanii.

Abia Decebal (87-106 d.H.) – numit, până să ajungă la conducerea statului său, Diurpaneus – a reușit să reasambleze parțial teritoriile daco-getice într-un singur regat, mult mai mic totuși decât cel al lui Burebista. Statul lui a cuprins Transilvania, Banatul, Oltenia și Moldova central-sudică.

Deși mai restrâns decât cel stăpânit de înaintașul său, statul lui Decebal era mai bine structurat, fiind, după toate probabilitățile, întemeiat pe dezvoltarea demografică, economică și culturală a uniunii tribale dacice din Transilvania, în jurul căreia gravitau și alte triburi și uniuni tribale dacice, ca și populații de altă limbă și origine, aliate, din motive strategice, cu dacii.

Se crede că pe Columna lui Traian de la Roma chipul lui Decebal a putut fi identificat. Profilul lui, cu nasul drept, cărnos, fruntea oblică și gura cu buze groase, aparține unui bărbat purtător de mustăți și de barbă, tuns scurt. Este o fizionomie de om puternic, robust, pe care istoricul roman Dio Cassius o întregeste un secol și jumătate mai târziu. Rezultă că Diurpaneus era un strateg și un tactician valoros, fiind nu numai un conducător militar priceput, ci și un luptător individual curajos, înzestrat cu o tehnică de luptă redutabilă.

Populația își ducea viața în familii organizate după tipic patriarhal (moștenire indo-europeană), în care rolul prin excelență al bărbatului rămânea cel de războinic și vânător. Religiozitatea dacică presupunea, pe lângă credința în zei celești (Gebeleizis) și zei chthonieni (Zamolxis sau Zalmoxis), și zeități silvaticе (Bendis, un fel de Artemis/Diana). În credințele religioase ale dacilor se afirmă și o componentă totemică substanțială, animalul lor totemic fiind lupul (Mircea Eliade). Acest carnasier prădător ar fi oferit modelul mitic războinicilor daci, care i-au folosit capul, ca element esențial, pe propriul stindard, pe care figura un animal fabulos, cu cap de lup și corp de șarpe, acoperit cu blană. Este o primă ipostază de bestiar fantastic legată – fie și indirect – de istoria românilor, prezența zoologiei supranaturale în credințele acestora din urmă putând fi constatată până astăzi. În timpul Crăciunului, la colindat, în diferitele regiuni ale României, se recurge la un repertoriu de dansuri ritualice a căror scenografie presupune prezența unor „capre”, a „țurcii” și a „cerbului” sau chiar a ursului natural, semn că

spiritele pădurii și prezențele unor duhuri din perimetrul pădurii populează, în continuare, imaginarul inițiativ și religios românesc, fie el și dominat de ipostazieri creștine.

Atacurile de „lupi” ale dacilor, la vreme de iarnă, la sud de Dunărea înghețată, ca și eforturile lor de reorganizare i-au determinat pe romani să revină la ideea supunerii regatului dac. De altfel, nevoile de propagandă – consolidarea prestigiului imperial –, economia consumistă, ca și atracția față de bogățiile de la nord de Dunăre, împreună cu dorința de a da o ripostă incursiunilor, l-au determinat pe împăratul Domițian să îl atace pe Decebal chiar de la începutul domniei acestuia, în 87–88. Cornelius Fuscus, prefectul gărzii pretoriene, a traversat Dunărea cu unitățile de sub comanda lui, dar dacii l-au înfrânt într-un defileu, Fuscus fiind ucis. Decebal a luat prizonieri, trofee și chiar stindardul legiunii a V-a.

În anul următor (88), o nouă armată romană, în frunte cu Tettius Iulianus, a atacat iar, intrând în regatul lui Decebal prin Banat. Confruntarea a avut loc la Tapae, într-un alt defileu. Înfrânt de astă dată, Decebal a putut totuși încheia o pace confortabilă cu romanii (89), căci diplomația lui îi atâțase, între timp, împotriva romanilor pe quazii și marcomanii din Panonia, punând astfel armata romană în dificultate. Recunoscându-se rege clientelar Romei, Decebal primea acum bani și meșteri, ceea ce i-a permis ca în următorii ani – mai bine de un deceniu – să își consolideze statul în pace. Cererea lui de asistență demonstrează că modelul roman de civilizație devenise deja influent printre daci, cel puțin sub raport tehnic.

Aranjamentul acesta, în loc să aducă beneficii materiale și de imagine, mai curând îi păgubea pe romani. De aceea au revenit curând la obiectivul inițial de a supune regatul dac în totalitate. Odată cu urcarea la cârma imperiului (în 97) a lui Marcus Ulpius Nerva Traianus/Traian (18.09.53 – după 9.08.117), soluționarea problemei dacice a devenit o

prioritate. Provenind dintr-o familie stabilită în provincia Baetica, localizată în actuala Spanie, a participat la războaiele lui Domițian cu germanii din zona Rinului și a fost primul imperator roman de origine neitalică. În 101, o treime din efectivul armatei romane a trecut iar Dunărea, decisă să îl învingă hotărâtor pe Decebal. Două legiuni avansau în inima teritoriului nord-dunărean, arzând așezările și pustiuind totul în cale. Bătălia s-a dat, iarăși, la Tapae, iar dacii au fost iar înfrânți. Ca urmare, în 102, Decebal și-a unit forțele rămase cu cele ale aliaților sarmați și a atacat, împreună cu ei, garnizoanele romane din Scythia Minor (astăzi Dobrogea). Și de astă dată însă, romanii au învins. Locul victoriei lor, Adamclisi, este marcat până astăzi de un monument închinat de romani evenimentului.

Decebal s-a predat, iar pacea încheiată de astă dată cu romanii a fost înrobitoare, regele dac fiind obligat să îi predea pe refugiații romani în Dacia, pe tehnicienii militari și pe constructorii care îl ajutaseră după pacea cu Domițian, restituind și trofee capturate odinioară. Pentru a lega Dacia de imperiu, faimosul arhitect Apolodor din Damasc a construit peste Dunăre un pod, ale cărui rămășițe se mai văd și astăzi la Drobeta-Turnu Severin.

După instaurarea păcii, interesat de cooperarea cu dacii în vederea opririi populațiilor migratoare și a atacurilor acestora, Traian i-a dat, și el, lui Decebal tehnică militară și ajutoare militare, stabilite în garnizoane proprii, ceea ce i-a atras curând criticile senatorilor, care se îndoiau de buna-credință a lui Decebal.

Tensiunile s-au manifestat însă curând, cu forță. După numai trei ani de la sfârșitul primului război, ce-i adusese lui Traian porecla de „Dacicus Maximus”, și ca răspuns la eforturile suveranului dacilor de a atrage populațiile dimprejur într-o ridicare la luptă împotriva romanilor, a izbucnit cel de-al doilea conflict armat între cele două părți. De astă dată, bătăliile – despre care nu s-au păstrat detalii – au

fost mai multe și cu mai mulți inamici: dacii și aliații lor diverși. Pe parcurs, armata romană a înregistrat pierderi semnificative, ceea ce explică, alături de alte cauze – precum revolta romanilor față de obiceiul sacrificiilor umane atestat la daci –, represaliile ce au urmat și distrugerea nu numai a fortificațiilor militare dacice (cetățile din Munții Orăștiei), ci și a complexului religios din centrul sacru, reședința regală principală și ultima redută a învinșilor (Sarmizegetusa).

Asediul acestui ultim loc de refugiu pentru anturajul regal și al ultimelor unități dacice combatante a început în vara lui 106, dar a fost respins. Cucerirea s-a făcut abia după ce romanii au reușit să întrerupă alimentarea cu apă a cetății. Lăsându-și în urmă așezarea incendiată, Decebal a fugit, cu gândul de a căuta sprijin. Urmărit de câțiva luptători romani, în fața perspectivei de a fi capturat și târât în urma carului de luptă al lui Traian, regele a preferat să se sinucidă. Războiul a mai continuat totuși, ultima bătălie având loc la Porolissum (Moigrad, nu departe de Zalău). Între timp, ajutați de un apropiat al lui Decebal, romanii au găsit locul unde Decebal își ascunsese tezaurul (sub apele râului Strei) și l-au confiscat.

Moștenirea dacică

Bună parte din ceea ce știm despre războaiele romanilor cu dacia se datorează reprezentărilor de pe Columna lui Traian, monument ridicat în forul roman în cinstea împăratului învingător. Nu s-a observat decât relativ recent că, de fapt, columna este o epopee în tehnica basoreliefului, unde Traian este eroul ahileic, în timp ce Decebal îl echivalează pe troianul Hector, interpretând artistic faptele istorice incontestabile, dar reorganizându-le după nevoile genului de creație artistică încercat.

Moștenirea dacică este mai mult o realitate culturală a vremurilor mai recente decât una filologică, numărul cuvintelor dace identificate în limba română fiind infim. Nici elementele de viață concret istorică ori cele ținând de credințele folclorice nu transpar în mod direct, fără dubiu, printre cele ce ar fi putut ajunge până la noi. Această moștenire a fost revendicată, de altfel, și de secui – socotiți, conform uneia dintre teoriile referitoare la originea lor, drept urmași ai dacilor –, și de slavi (savantul rus Certkov susținând că triburile dacice nu erau de origine tracă, ci... slavă), și de maghiarii din Transilvania (principele transilvan Sigismund Bathory ambiționându-se, la sfârșitul sec. al XVI-lea, să refacă unitatea Daciei Antice).

Prin componenta lor lingvistică latină, românii au colectat populație latinofonă din mai multe rezervoare răsăritene, atât de la nordul, cât și de la sudul Dunării. În virtutea acestui fapt, ei se pot socoti nu doar daco-romani sau geto-romani (măcar că, pentru unii, geții și dacii au alcătuit același popor, fiind totuna), ci și – într-un sens mai larg – traco-romani. Cu alte cuvinte, ei sunt, măcar în parte, și urmașii triburilor trace romanizate din sudul Dunării, care au persistat în folosirea latinei și după ce bizantinii au abandonat-o, trecând la oficializarea bizantinei (greaca medie) și după așezarea slavilor în Balcani, chiar dacă preluând multe elemente lingvistico-gramaticale de la aceștia.

Nici Dacia nord-dunăreană singură, nici patriile balcanice ale latinofonilor din Europa de Sud-Est nu trebuie separate și absolutizate ca leagăn al limbii și poporului român.

Dacia romană

Dacia cucerită de Traian a fost Dacia lui Decebal, ceea ce nu corespunde nici cu întinderea populată de uniuni tribale dacice și getice, nici cu suprafața regatului lui Burebista